

Bibliyografya

GIACOMO E. CARRETTO, *I Turchi del Mediterraneo, dall'ultimo impero islamico alla nouva Turchia**, Editori Riuniti, Roma, 1989.

Giacomo E. Carretto'nun yapıtı son İslam İmparatorluğundan, Yeni Türkiye Cumhuriyetine kadar olan gelişmeleri kısaca ele alan, Türk ulusunun kökeninden başlayıp günümüze dek geçirdiği evreleri özet halinde okuyucuya sunan öğretici ve aydınlatıcı bir yapıt. Giriş ve Sonuç bölümlerinin dışında 6 ana başlık altında toplanmış olup her başlık kendili içinde çeşitli bölümlere ayrılmış.

Yazar, Giriş bölümünde önce "Türk" adının İtalyan'larda nasıl duygular uyandırdığını açıklayarak, aslında batı dünyasının Türkleri tam olarak tanımadığını söyler. İ.S. IV. ve V. yüzyıllarda görülen Hun işgalinden sonra başlayan göçlerin Avrupa'ya bugünkü görünümünü verdiğini açıklayarak eski göçebe halklarının Batı dünyasının oluşumunda da önemli rol oynadığından söz ettikten sonra Türklerin dinî inanışını ele alır ve aslında Türklerin, önceleri Şaman dinine bağlı olduğunu açıklar. Ardından İslam dinine geçişlerinin öyküsünü anlatır. Bundan sonra, Hz. Muhammet zamanında Orta Asya'da Türklerle karşı çetin bir sınır savaşı verildiği fakat sonunda İslam dininin, bu toplumların gereksinimlerine de cevap veren bir din olduğunun anlaşıldığı söylenir. Öte yandan, bu dinin, geç ortaya çıkmasına karşın, Asya ve Avrupa'daki hıristiyanlığa da üstün geldiği ve bugün bile bu kıtalarda İslam dininin gözle görülür bir biçimde, hızla yayılma özelliği gösterdiği vurgulanır.

Orta Asya'da Çinliler, İranlılar ve Tibetler arasında yapılan savaşlar sonucunda, 751 yılında Türkler, İslam orduları safında yer alarak Çinlilerin yenilmesine neden olarak, böylece "ipek yolu"nu ele geçirirler. Müslümanlar kutsal savaşlar yoluyla Avrupa'ya da yayılırlar. Bunlardan söz ettikten sonra yazar, kökenini "Roma" sözcüğünden alan "Rum toprağı" adına değinerek bu terimin İslam dünyasının, Doğu Roma İmparatorluğu nedeniyle, Anadolu'ya verdiği ad olduğunu açıklar ve Haçlı seferlerinden söz ederek bu savaşların başlangıçta ana amacından saptırıldığını, kutsal kent Kudüs'ü müslümanların elinden kurtarmak yerine İstanbul'u fethederek bir Latin İmparatorluğunu ve onun derebeyliklerini yeniden canlandırmak istediklerini vurgular. Böylece dini amacın yerini ekonomik ve ticari çıkarların aldığını söyleyerek "Giriş" bölümüne son verir.

Kitabın I. bölümünde, yazarın Osmanlı hanedanının doğuşunu anlatarak onların düşünce ve yaşayış biçimlerine, ideolojilerine ve dini görüşlerine değindiğini ve yeni devletin temellerinden söz ettiğini görüyoruz. Bu dönemde, Bizans başkenti İstanbul'a yaklaşmak için Bursa başkent olarak seçilmiştir. Osmanlı gücü giderek artmakta ve Osmanlı devleti Avrupa'lı rakipleriyle gittikçe daha kolay başa çıkabilmektedir. 1361'de Edirne'nin Orhan'ın oğlu Murat tarafından fethedilmesiyle burası başkent olur ve İstanbul'daki İmparatorluğa bir adım daha yaklaşılır. Carretto, Yıldırım Bayezid'in Sultanlık dönemi ve başarılarını anlatarak ilk kez onun zamanında Batı'nın, can düşmanı Türklerin büyük ve güçlü bir imparatorluk kurduklarının gerçekten farkına vardığını söyler. Osmanlı İmparatorluğunun böylesine güçlenmesinden sonra yapılan fetihlere ve devletteki idari örgütlenmelere değinir.

* Eserin Türkçesi Türk Tarih Kurumu yayınları arasında basılmaktadır.

Zaviye'lerin, imaret'lerin, vakıfların nasıl kurulduğundan söz ederek, Bizanslılar ve Selçuklular'da zaten var olan bu kurumları Osmanlıların kendi gereksinimlerine göre kullanarak, vergi almak, toprakları kontrol etmek ve ordunun çekirdeğini oluşturan Sipahi birliğini maaşa bağlamak gibi sorunlarını kısa zamanda çözdüklerini belirtir. Sipahi'lerin nasıl örgütlendiğini ve hangi sistemle çalıştıklarını anlattıktan sonra yazar, iktidar gruplarından, Ulema'dan oldukları kabul edilen ve yönetimde söz sahibi olan Çandarlıoğulları, Mihaloğulları, Evrenosoğulları'ndan söz eder; bu ailelerin Osmanlı gücüne önemli katkılarda bulduklarını söyler. Yıldırım Bayezid'in saltanatı sırasında yapılan meydan savaşlarına ve hıristiyanlara karşı kazanılan büyük zaferlere dikkat çektikten sonra o dönemde Bayezid'in karşısına yeni bir düşmanın çıktığını, bu kişinin fetihleriyle eski Moğol İmparatorluğunu yeniden kurabilecek güçte olduğunu belirtir. Bundan sonra Bayezid'in yenilgisi ve ölüm öyküsü gelir. Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı İmparatorluğu adeta sona ermiş gibidir. Anadolu'daki Türk prensleri Timur'un yardımıyla devletlerinin başına dönerler. Yazar İmparatorluğun yayılmasını kısaca betimledikten sonra ilk bölüme son verir.

İkinci bölümde İmparatorluğun ikinci kez güçlenişi anlatılır. Yeniden doğuşun önemli ve özel çehrelerinden biri I. Mehmet'in oğlu ve varisi Sultan II. Murat'tır. O, Osmanlı tarihinde, hanedanının Balkanlardaki gücünü pekiştirmeyi ve Macaristan'a çıkarma yapmayı başaran en büyük kişilerden biridir. II. Murat'ın oğlu II. Mehmet tahta çıkınca Bizans başkenti İstanbul'u alarak gücünü içteki ve dıştaki düşmanlara karşı sağlamlaştıracağını düşünür. 29 Mayıs 1453 de İstanbul Türklerin eline geçer ve "Fatih" ünvanını alan II. Mehmet bundan sonra yeni önemli fetihler yapmayı sürdürür. Bu açıklamaların ardından 1480 yılında yapılan Otranto kuşatması anlatılır.

Yazar bundan sonra Kapıkullarını ele alır. Onların II. Mehmet'in en sadık yardımcıları olduğunu söyleyerek saraydaki görevlerini açıklar. Buna bağlı olarak o zamanın Osmanlı devlet düzenindeki bürokratik işleyişi ele alır. II. Bayezid'in savaşçı bir yapıya sahip olmadığı için pek başarılı olmadığını, ancak onun yerine geçen I. Selim zamanında fetih politikasının yeniden ele alındığını anlatır. I. Selim'den sonra Kanunî Sultan Süleyman'ın Sultanlık döneminde konu ederek, onun zamanında devletin iyice güçlendiğini belirtir, ve yapılan yeni fetihleri sıralar. 1566 da Muhteşem Süleyman'ın ölümüyle büyük Sultanlar serisinin de sona erdiğini vurgular. Osmanlılar Balkanlar'a olduğu gibi Doğu'ya da alabildiğince yayılmışlardır ama ne yazık ki artık aldıkları yerler uzun süre ellerinde kalamamaktadır. III. Mehmet dönemindeki fetihlere de değinilerek Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın büyük dehasından söz edilir. Daha sonra Osmanlı devletinde karşılaşılan ekonomik ve sosyal sorunlar ele alınarak halkın "reaya" ve "askeri" olarak iki sınıfa ayrıldığı anlatılır; bu sınıfların görevleri, yaşayış biçimleri ele alınır. 1600 yılına doğru Osmanlı İmparatorluğunun Asya ve Avrupa'daki nüfusu yaklaşık 20 milyondur. (Avrupa nüfusunun beşte biri). Fakat ekonomik krizin patlak vermesiyle İmparatorluk tehlikeye girmiştir. Ekonomik sorunun temel nedeninin aslında "tumar" sisteminde ve genel olarak Osmanlı zihniyetinde aranması gerektiğini vurgulayan Carretto, bu zihniyetin batıya kafa tutabilecek gelişmeleri engelleyen kapalı, muhafazakâr bir düşünce tarzı olduğunu söyler.

III. bölümde yazar öncelikle yeni sosyal sınıflar üzerinde durur. 16. yüzyılın sonundan itibaren ve 17. yüzyıl boyunca Osmanlılar devlet yönetiminde ve teşkilatında bazı aksaklıklar olduğunu farkederler. Bu dönemde toplumda, başta Yeniçeriler olmak üzere yeni sınıflar güçlenir. Bundan sonra harem ve harem kadınları ele alınarak haremde bulunan kişilerin nitelikleri ve görevleri anlatılır. Saraydaki kadınların kocaların üzerindeki etkileri çok büyüktür; bu kadınlar çok önemli politik kararların alınmasında bile zaman zaman etkili

olmuşlardır. Sultan'ın cariyesi arasında sık sık yabancı kökenli kadınlara da rastlanmaktadır. Yazar bunlardan örnekler verir ve kadının iktidar üzerindeki egmenliğinden söz ederken, bununla Osmanlı kültüründe erkek hakimiyetinin zayıf olduğunu söylemek istemediğini fakat Türk dünyasında kadının başka hiçbir kültürde görülmediği kadar büyük bir saygınlığı olduğunu vurgulamak istediğini belirtir.

Bu açıklamalarından sonra Carretto, bu kez de Sadrazamların yetkilerine değinerek Köprülü Mehmet Paşa'dan övgüyle söz eder; onun başarılı girişimlerini ve fetihlerini ele alır. Ölünce yerine geçen oğlu Fazıl Ahmet ünlü Viyana kuşatması girişiminde bulunmuş ama başarılı olamamıştır. Köprülü hanedanı daha sonra başa geçen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile sürmüş ama o pek başarılı olamamıştır. 18. yüzyılda ise Rusya güçlenerek Osmanlı devleti için büyük tehlike oluşturmaya başlamıştır. 1783 'de II. Caterina Kırım'ı kendisine bağlar fakat asıl amacı Osmanlı topraklarını Hıristiyan güçler arasında paylaşmak, böylece İstanbul'da yeni bir Bizans devleti kurmaktır. Rusya ile yapılan bu savaşlarda Osmanlı İmparatorluğu artık "hasta adam" olmaya başlamış, çariçe ise ezeli düşmanına üstün gelmiştir.

IV. bölümde geniş Osmanlı İmparatorluğu topraklarının her yerinde kontrolün eşit biçimde sağlanamadığından, önemli kentlerin, verimli yörelerin korunmasının ön plana alındığından, Arnavutluk, Libya ve Doğu Anadolu gibi dağlık yörelerde devlet kontrolünün daha zayıf olduğundan söz edilir. Hemen sonra Osmanlı İmparatorluğunun reform dönemi ele alınarak III. Selim'in kurduğu Nizam-ı Cedid anlatılır. IV. Mustafa'nın kısa süren saltanatından sonra II. Mahmut dönemi ele alınarak yaptığı reformlar övgüyle anlatılır. Onun Yeniçeri ocağını kaldırarak modern bir ordu kurması üzerinde durulur. Fakat geleneklerine bağlı olan Bosna-Hersek bu reforma başkaldırmıştır. Bu yeni dönemde yeni okullar açılmış, birçok kişi iyi yetişmesi için yurt dışına, özellikle de Paris'e yollanmıştır. Böylece Türkiye'de Fransız kültürüne karşı bir ilgi doğmuş, bunun etkisiyle 1868'de İstanbul'da, Fransızca eğitim yapan Galatasaray Lisesi kurulmuştur. Hemen ardından diğer yabancı diller de hızla önem kazanmaya başlamıştır. Bu bilgilerden sonra Abdülmecit dönemine geçilerek onun yaptığı yeniliklerden ve Tanzimat-ı Hayriye'den ve izleyicilerinden söz edilir.

Ardından 1877-1878 Osmanlı - Rus savaşları üzerinde durulur, Plevne savaşı ve savunmasıyla Osman Paşa konu edilerek Berlin antlaşmasının ilkelerinden söz edilir ve bu antlaşmayla Bulgaristan'ın iç işlerinde bağımsızlığını kazandığı anlatılır.

Abdülmecit'ten sonra başa geçen Abdülaziz eğlenceye düşkün bir sultandır. Bu dönemde, daha sonra Giuseppe Mazzini'nin "Genç İtalya" modeli örnek alınmış, "Genç Türkler", yani Jön Türkler derneğinin temeli atılmıştır. Burada yazar özellikle Namık Kemal'in etkinliklerini vurgular. Bundan sonra II. Abdülhamit dönemi ve onun imparatorluğu kurtarmak adına bulunduğu girişimler ele alınarak bu dönemde Jön Türklerin dergilerini çıkarabilmek için yurt dışına gittikleri anlatılır. Abdülhamit döneminin sonlarında iktidara karşı yapılan ayaklanmalardan söz edilerek Mustafa Kemal'in bu yoldaki etkinlikleri, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin ve Türk Ocaklarının kuruluşu konu edilir; Türkçülük kavramı açıklanarak bu alanda kurulan derneklere değinilir. V. bölümde I. dünya savaşı sırasında Türkiye'deki gelişmeler ele alınır. Sırasıyla 1918'deki Mondros mütarekesinden, 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar'ın İzmir'e çıkışından, 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşmasından söz edilerek Kurtuluş Savaşı anlatılır. Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basışı ve yine onun önderliğinde Kuva-yi Milliye örgütünün Anadolu'daki etkinlikleri, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisini kuruluşu ele alınır ve bu yeniliklere karşı yapılan bazı ayaklanmalardan, 'Yeşil Ordu'dan, Nak-

şibendi tarikatının başı Şeyh Sait isyanından söz edilir. Daha sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluşu ve amacı anlatılarak Jön Türklerden Talat ve Cemal Paşa'ların Ermeniler tarafından öldürülüşüne değinilir. Ardından yazar 24 Temmuz 1923 de yapılan Lozan antlaşmasını anlatarak Mustafa Kemal'in yaptığı reformları sıralar, özellikle de 5 Aralık 1934 tarihinde yürürlüğe giren bir yasayla Türkiye'de kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olduğunu belirterek, İtalya'da aynı yasanın ancak 1946 da çıktığına dikkat çeker. Bundan sonra yazar Kemalizm ilkelerini anlatarak büyük kurtarıcının "devletçilik" kavramından söz eder. Onun İran'da Şah Rıza Pehlevi, Mısır'da Nasır, Tunus'ta Burgiba, Endonezya'da Sukarno, Pakistan'da Butto ve Irak'ta Saddam Hüseyin gibi diğer büyük İslam devlet başkanlarıncı örnek alındığını söyler.

VI. bölüme yazar İtalya-Türkiye ilişkilerine değinerek başlar. Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün onun politikasını sürdürmeye çalıştığını anlatarak, onun birinci dünya savaşındaki tutumuna değinir. Savaştan sonra İnönü'nün demokrasiye, çok partili döneme geçilmesi için verdiği uğraştan söz ederek, ardından Celal Bayar ve Adnan Menderes dönemini ele alır. 27 Mayıs 1960 devrimini, 1961 Anayasa'sının getirdiklerini anlatıktan sonra Carretto 12 Mart 1971 deki askeri darbe girişiminden, 12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbeden söz eder ve Milli Güvenlik Konseyi'nin işlevini anlatır. Son bölümün son kısmında ise yazar Türkiye'nin bugünkü durumuna değinerek yapıtını bitirir.

Sonuç bölümünde ise, Türklerin köklü bir ulus oldukları, bu yüzden Türk kavramının Avrupa'lılarda önemli bir yer tuttuğu ve bu kavramın etkisinin Avrupa'da hâlâ sürdüğü, hatta sanatın çeşitli dallarında, sanatçıların yapıtlarında Türklere sık sık yer verilmesinin bunun göstergesi olduğu vurgulanır. Yazar sözlerini şöyle bitirir: "Ay çöreği yerken bunun müslüman kuşatmacıların simgesi olan, bayraklarındaki yarım aydan geldiğini belki de bilmeyiz. Bir milli marş dinlerken bunun aslında Yeniçeri bandosunun çaldığı ritimleri içerdiğini anımsamayız. Fakat Mozart'ın "Türk Marşı" adlı bir yapıtının olduğunu biliyoruz. Ama yine de bu ülke günümüzde - belki de artık korku uyandırmadığı için-korku uyandırdığı eski dönemlere kıyasla daha az tanınmaktadır".

Yazarın Türkiye'yi ve tarihini iyi tanıdığı bellidir, olaylar nesnel açıdan ele alınarak incelenmiş, önyargılı yorumlara pek yer verilmemiş, kıyaslamalardan kaçınılmıştır. Yazar bazı yanıltıcı bilgiler vermesine karşın, batılı bir gözlemci olarak, batı dünyasını üstün tutma çabasına girmeden ve yan tutmadan yazmıştır. Yazar bazı yanıltıcı bilgiler vermesine karşın, batılı bir gözlemci olarak, batı dünyasını üstün tutma çabasına girmeden, yan tutmadan yazmıştır. Yapıtta ayrıca aşırı övgü ya da yergi göze çarpmaz. Carretto, bazı yabancı tarihçilerin düştüğü anakronizm yanlışlarından kendini kurtarmış, yapıtını belirli bir tarih bilinciyle oluşturmuştur. Ayrıca az bilinen ama büyük olayları tamamlayan bazı ayrıntılara yer vermesi de yapıtı ilginç kılmaktadır. Türkler, tarihleri, gelenekleri, kültür birikimlerini yalın bir İtalyanca ile, öz bir biçimde anlatılmıştır.